

28.2.2017

Dnrot 346, 347, 349 ja 366/4/16

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Matti Vartia

VANGIN SIJOITTAMINEN ALASTOMANA TARKKAILUUN JA KALTEREIHIN SITOMINEN

1

KANTELU

Kantelija pyysi neljässä oikeusasiamiehelle 25.1.2016 osoittamassaan kirjeessä tutkimaan Jokelan vankilan menettelyä tarkkailuun sijoittamisen yhteydessä 21.–24.12.2015.

Kantelijan mukaan eristyssellissä häneltä otettiin pois ns. turvapeitto, petivaatteet ja patja. Hänet myös riisutettiin alastomaksi eikä hän saanut mitään vaatteita päälleen. Kantelun mukaan hän joutui olemaan alastomana kylmässä sellissä ikkuna auki koko tarkkailun ajan. Kantelijan mukaan peiton antamatta jättämistä perusteltiin valvonnallisilla syillä, mutta vaatteiden ja patjan antamatta jättämistä ei perusteltu mitenkään. Hän joutui tapaamaan myös asianajajaansa eristyssellissä ilman vaatteita.

Kantelijan mukaan hänet sidottiin nippusiteillä eristyssellin kalteriseinään, vaikka tapauksessa ei täytynyt sitomisen ja voimakeinojen käytön edellytykset. Kantelijan mukaan vartijat pitivät myös patjaa valvontakameran edessä, kun toiset vartijat hakkaisivat häntä nyrkein ja potkimalla.

2

SELVITYS

- - -

3

RATKAISU

3.1

Tarkkailuun sijoittaminen edellytykset ja ajan vähentäminen yksinäisyysrangaistuksesta

3.1.1

Oikeusohjeita

Vankeuslain 18 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan turvaamistoimenpiteitä ovat sitominen, tarkkailu, eristämistarkkailu sekä erillään pitäminen sen mukaan kuin tässä luvussa säädetään. Pykälän 2 momentin mukaan turvaamistoimenpiteiden sijasta on pyrittävä käyttämään ensisijaisesti muita kuin vapautta rajoittavia keinoja vangin rauhoittamiseksi tai rikoksen tai vaaraa aiheuttavan tapahtuman estämiseksi

Vankeuslain 18 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan vanki saadaan sijoittaa huoneeseen tai selliin, jossa häntä voidaan ympärivuorokautisesti tarkkailla teknisin apuvälinein tai muulla tavoin, jos se on välttämätöntä:

- 1) päihtyneen tai päihdyttävien aineiden käyttämisen vieroitusoireista kärsivän vangin terveydentilan seuraamiseksi ja hänen turvallisuutensa varmistamiseksi;
- 2) itsemurhan tai itsetuhoisen käyttäytymisen estämiseksi; taikka
- 3) sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jota ei saada estetyksi muulla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa vangin tai muun henkilön turvallisuudelle taikka huomattavaa vahinkoa omaisuudelle.

Pykälän 2 momentin mukaan tarkkailuun sijoittamisesta on viipymättä ilmoitettava terveydenhuollon ammattihenkilölle. Lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön tulee mahdollisimman pian tutkia vangin terveydentila. Vankia on tarkoin seurattava teknisellä valvonnalla ja muulla tavoin.

Vankeuslain 15 luvun 14 §:n 1 momentin mukaan vangin järjestyksessä selvitettäessä ja päätöstä kurinpitoviranomaisen määräämisestä odottaessa vanki voidaan pitää erillään muista vangeista, jos se on tarpeen järjestyksen säilymiseksi tai muusta erityisestä syystä. Erillään pitäminen ei saa kestää kauempaa kuin on välttämätöntä eikä yli seitsemää vuorokautta. Erillään pitämisestä tulee mahdollisimman pian ilmoittaa terveydenhuollon ammattihenkilölle. Pykälän 2 momentin mukaan aika, jonka vanki on ollut erillään muista vangeista, on otettava huomioon vähennyksenä kurinpitoviranomaisen määrättäessä.

Vankeuslain 15 luvun 7 §:n mukaan päätettäessä kurinpitoviranomaisen määräämisestä, mitaamisesta ja ehdollisuudesta on otettava huomioon mm. rikkomuksesta vangille määrätty turvaamistoimenpiteet ja teosta aiheutuvat muut seuraukset.

Rikosseuraamuslaitos on antanut ohjeen kurinpitoviranomaisen määräämisestä (3/004/2014). Sen mukaan rangaistusta määrättäessä tulee huomioida se, jos vangille on rikkomukseen liittyen määrätty turvaamistoimenpiteitä. Turvaamistoimenpiteitä ovat vangin sitominen, tarkkailuun sijoittaminen, eristämistarkkailu ja erillään pitäminen. Turvaamistoimenpiteet huomioidaan suoraan rangaistusta mitattaessa, eikä rangaistuksesta tehtävänä vähennyksenä, kuten tutkinnallisen erillään pitäminen kohdalla menetellään.

3.1.2

Tapahtumat ja saatu selvitys

- - -

3.1.3

Kannanotto

Käsitykseni mukaan vankilalla oli selvityksestä ilmenevillä perusteilla riittävät perusteet keskeyttää yksinäisyysrangaistuksen suorittaminen ja sijoittaa kantelija tarkkailuun. Näiden toimien osalta en näe vankilan toiminnassa huomautettavaa.

Kurinpitoviranomaisen määrättäessä tulee huomioida se, jos vangille on rikkomukseen liittyen määrätty turvaamistoimenpiteitä, kuten jos vanki on ollut sijoitettu esimerkiksi tarkkailuun. Turvaamistoimenpiteet huomioidaan siten suoraan kurinpitoviranomaisen määrättäessä, eikä rangaistuksesta tehtävänä vähennyksenä kurinpitoviranomaisen täytäntöön pantaessa. Tapauksessa turvaamistoimenpiteeseen (tarkkailuun sijoittaminen) oli ryhdytty vasta sen jälkeen, kun kantelijalle oli jo määrätty yksinäisyysrangaistus ja hän oli aloittanut sen suorittamisen. Asia ei siten ole menetelty säännösten vastaisesti, kun tarkkailuun sijoittamisen aikaa ei ole huomioitu vähennyksenä yksinäisyysrangaistusta täytäntöön pantaessa.

3.2

Vaatteiden ja vuodevaatteiden haltuun antaminen sekä muut olosuhteet tarkkailun aikana

3.2.1

Oikeusohjeet

Perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Vankeuslain 1 luvun 5 §:n mukaan vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Vankeuslain 1 luvun 6 §:n 3 momentin mukaan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen on suoritettava virkatehtävänsä puuttumatta kenenkään oikeuksiin ja aiheuttamatta suurempaa haittaa kuin on välttämätöntä ja puolustettavaa tehtävän suorittamiseksi.

Tarkkailun täytäntöönpanosta ja olosuhteista säädetään valtioneuvoston vankeudesta antaman asetuksen (jäljempänä vankeusasetus) 63 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan tarkkailun aikana vangin oikeuksia voidaan rajoittaa, jos se on välttämätöntä tarkkailun tarkoituksen toteutumiseksi. Vangin oikeuksien rajoituksissa on otettava huomioon tarkkailuun sijoittamisen peruste. Ennen tarkkailuun sijoittamista vangille on tehtävä henkilöntarkastus ja hänen vaatteensa on vaihdettava. Tarkkailun aikana vangin on käytettävä vankilan antamaa vaatetusta.

Pykälän 2 momentin mukaan tarkkailuun sijoitetulle vangille voidaan antaa haltuun kohtuullinen määrä sellaisia esineitä ja aineita, joiden haltuun antaminen ei vaaranna hänen turvallisuuttaan tai tarkkailun tarkoitusta. Vangille tulee järjestää mahdollisuus tupakointiin, jollei siitä tarkkailun peruste huomioon ottaen aiheudu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka vangin tai muun henkilön turvallisuudelle.

Pykälän 3 momentin mukaan vangin ulkoilu ja peseytyminen tapahtuvat erillään muista vangeista. Tapaaminen voidaan järjestää vankeuslain 13 luvun 3 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla erillään muista vangeista.

Pykälän 4 momentin mukaan tarkkailuun käytettävän huoneen tai sellin ilmanvaihdon, lämmityksen ja valaistuksen on oltava riittävät. Vangin haltuun on annettava vuodevaatteet, jolle niiden antaminen vaaranna hänen turvallisuuttaan.

Tarkkailun kirjaamisesta säädetään vankeusasetuksen 64 §:ssä. Sen mukaan tarkkailuun sijoittamisesta on kirjattava: 1) vangin henkilötiedot; 2) tarkkailuun sijoittamisen peruste; 3) täytäntöönpanopaikka; 4) päätöksen tekijä ja hänen virka-asemansa; 5) valvontatapa; 6) tarkkailun alkamis- ja päättymisajankohta; 7) tarkkailun aikana haltuun annetut esineet ja aineet; 8) ajankohta, jolloin sijoittamisesta on tehty terveydenhuoltohenkilökunnalle ilmoitus; 9) ajankohhta, jona lääkäri tai muu terveydenhuoltohenkilökuntaan kuuluva on tutkinut tarkkailuun sijoitetun terveydentilan; 10) se, miten vangin terveydentilaa on seurattu.

Rikosseuraamuslaitos on 16.2.2012 antanut määräyksen vankien vaatetuksesta (5/004/2012). Sen mukaan laitosvaatetukseen kuuluu tarvittaessa käytettäväksi eristetyn vangin paita (lyhyt-hihainen) ja eristetyn vangin housut (lyhyet), repeytymätön peite eristetyille, paloturvallinen sekä repeytymätön tyyny eristetyille, paloturvallinen. Rikosseuraamuslaitos on 15.3.2016 antanut saman sisältöisen määräyksen vankien laitosvaatetuksesta (1/004/2016), joka tuli voimaan 1.4.2016.

3.2.2

Tapahtumat ja saatu selvitys

- - -

3.2.3

Kannanotto

Kantelussa ja vankilasta saadussa selvityksessä on esitetty erilaisia näkemyksiä siitä, kuinka pitkään kantelija joutui olemaan eristyssellissä ilman vaatteita ja peittoa sekä patjan haltuun antamisesta.

Vankilan antaman selvityksen mukaan kantelijan vaatteiden ja peiton hallussapito olisi rajoitettu ainoastaan 22.12.2015 klo 19.00 ja 23.12.2015 klo 2.00 välisen ajan. Tarkkailupäätöksen merkintöjen mukaan kantelijalle ei annettu mitään haltuun siirrettäessä hänet eristysselli kakkosesta eristysselli ykköseen 22.12.2015 klo 19.10. Päätöksen 23.12.2015 klo 2.20 tehdyn merkinnän mukaan kantelijalle annettiin turvapeitto. Tarkkailupäätöksessä ei ole merkintöjä siitä, milloin kantelijalle annettiin vaatteet haltuun.

Valvontakameran tallenteesta ilmenee, että siirrettäessä kantelija eristysselli ykköseen 22.12.2015 klo 19.10 häntä pyydettiin tällöin riisumaan vaatteensa. Kantelijalla ei tällöin ollut muita vaatteita päällä kuin paita, koska hän oli jo aiemmin eristysselli kakkosessa riisunut muut vaatteet päältänsä. Valvontakameran tallenteen perusteella eristysselli ykkösessä ei ollut mitään tavaroita, kun kantelija siirrettiin sinne. Valvontakameran kuvasta ilmenee, että kantelija sai turvapeitteen 23.12.2015 klo 2.27, eli kantelija joutui olemaan eristyssellissä ilman peittoa lähes 7 ½ tuntia, kuten asiakirjoista ja vankilan selvityksestä ilmenee.

Valvontakameran kuvan perusteella kantelija ei kuitenkaan saanut vaatetusta samaan aikaan kuin turvapeiton, kuten vankilassa selvityksessä todetaan. Valvontakameran perusteella kantelija olisi saanut paidan ja alushousut/shortsit vasta 23.12.2015 klo 11.10. Tämä tapahtui sen jälkeen, kun asianajaja oli käynyt tapaamassa häntä. Valvontakameran mukaan asianajajaa tavatessaan kantelijalla oli päällään ainoastaan turvapeitto. Valvontakamerasta ilmenee, että kantelija puki vaatteet päälleen heti ne saadessaan klo 11.10.

Vankilan selvitys siitä, että kantelija olisi saanut jo aiemmin ennen edellä mainittua ajankohtaa haltuunsa vaatteita tai kantelijan väite siitä, että hän olisi joutunut olemaan koko tarkkailun ajan ilman vaatteita, ei kumpikaan saa tukea valvontakameran kuvista. Katson edellä todetun perusteella, että kantelija on joutunut olemaan eristyssellissä alasti ilman vaatteita 16 tuntia.

Vankilan selvityksessä ja Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen (ESRA/Alke) lausunnossa on katsottu, että koska vankeusasetuksen 63 §:n mukaan tarkkailun aikana vangin oikeuksia voidaan rajoittaa, jos se on välttämätöntä tarkkailun tarkoituksen toteuttamiseksi, niin tämä mahdollistaisi myös vaatteiden antamatta jättämisen ja vangin alasti pitämisen tarkkailun aikana. Käsitykseni mukaan tulkinta on virheellinen.

Vankien vaatteiden käytön perussäännös on vankeuslain 7 luvun 2 §, jossa säännellään siitä koska vanki voi käyttää omia vaatteita ja koska hänen on käytettävä vankilan vaatteita. Vaatteiden käytön osalta vankeusasetuksen 63 §:ssä on poikkeussäännös tarkkailun osalta siinä, että sen perusteella vanki ei saa käyttää omia vaatteita ollessaan sijoitettuna tarkkailuun, vaan hänen on käytettävä vankilan antamaa vaatetusta. Vankiloissa onkin erillään pidettäviä varten oma vaatetus, joka on suunniteltu siten, ettei sitä voi käyttää itsemurhan tekemiseen. Asetusmuistion mukaan tarkkailussa käytettävä vaatetus voisi erota tavallisesta vankilan vaatetuk-

sesta esimerkiksi materiaaliltaan. Edellä mainitussa vankeusasetuksen 63 §:ssä on nimenomaisesti todettu, että tarkkailun aikana vangin on käytettävä vankilan antamaa vaatetusta. Edellä mainittua asetusta vangin oikeuksien rajoittamisen tarkkailun aikana ei voida tulkita siten, että sen perusteella voitaisiin olla antamatta vangille vaatteita ja pitää häntä sellissä alasti. Todettakoon vielä, että käsitykseni mukaan vaatteiden kokonaan antamatta jättämisessä olisi kyse niin merkittävästi vangin oikeuksiin puuttuvasta asiasta, että siitä ei edes voitaisi antaa säännöstä asetuksen tasolla.

En voi myöskään ymmärtää vaatteiden antamatta jättämisen välttämättömyydelle tai tarpeellisuudelle esitettyjä perusteita ja syitä. Vankilahan perusteli vaatteiden antamatta jättämistä kantelijan itsetuhoisuuden estämisellä, omaisuuden suojaamisella ja valvonnallisilla syillä.

En näe perustetta sille, millä tavoin eristysseivaatetuksen tai vähintäänkin alushousujen/shortsien antaminen kantelijalle olisi lisännyt hänen itsetuhoisuuttaan tai millä tavalla alasti oleminen vähentäisi hänen itsetuhoisuuttaan. Käsitykseni mukaan asia on ennemminkin toisinpäin, kuten valvontakameran kuvastakin ilmeni. - - -

Eristyssellissä on betonikalusteet ja siellä ei ole mitään hajotettavaa. En siten näe myöskään perustetta millä tavoin vaatteiden haltuun antamisen epäämistä voidaan perustella omaisuuden suojaamisella. En myöskään näe miten eristysseivaatteiden antaminen voisi vaikeuttaa tarkkailussa olevan valvontaa.

Turvapeiton antamatta jättämistä perusteltiin sillä, ettei kantelija voi peittää itseään kokonaan peiton alle ja siten estää hänen terveydentilansa valvontaa, jos hän on liikkumattomana peiton alla. - - - Vankeusasetuksen perusteella tarkkailuun sijoitetulle voidaan olla antamatta vuodevaatteet, jos niiden antaminen vaarantaa hänen turvallisuuttaan. Asetusmuistion mukaan epääminen voisi tulla kyseeseen vain poikkeuksellisessa tilanteessa, lähinnä vangin itsemurhan estämiseksi. Vankilan esittämää perustetta turvapeiton antamatta jättämiselle ei kuitenkaan voida siten pitää sellaisena, että sille ei voitaisi antaa merkitystä asiassa. Katson, että vankila ei ole ylittänyt asiassa harkintavaltaansa, vaikka asiassa olisi ollut perustellumpaa menetellä toisin.

Käsitykseni mukaan turvapeiton antamisen epääminen on ongelmallista myös kylmyyden osalta. Pidän uskottavana, että eristyssellissä on ollut kylmää nukkua ilman peittoa ja vaatteita, vaikka sellin lämpötila olisi ollutkin normaali ja muuten riittävä. Eristysseivien valvontakameran kuva ei ole myöskään niin tarkka, että sillä pystytään tarkkailemaan esimerkiksi vangin hengittämistä, on liikkumaton vanki sitten kokonaan tai osittain peiton alla. Henkilökunnan on myös joka tapauksessa käytävä säännöllisin väliajoin katsomassa tällaista vankia.

Todettakoon, että tarkkailupäätöksestä ilmenee, että kun kantelijalle oli aikaisemmin 21.12.2015 klo 20.20 annettu turvapeitto, kantelija oli ollut huolissaan siitä, miten henkilökunta huomaa hänen avun tarpeensa, kun hän nukahtaa ja on pyytännyt, että häntä käydään katsomassa. Näin oli tehtykin. Asiakirjoista ja selvityksestä ei ilmene, miksi näin ei olisi voitu toimia myös sen jälkeen, kun kantelija siirrettiin eristysseiville yksöiseen. - - -

Vankilan toimittamista valokuvista ja valvontakameran kuvasta ilmenee, että eristysseivillä on ollut patjat. Patjat on suunniteltu eristysseiville varten ja ne ovat materiaaliltaan tosin kovempia ja kylmempiä kuin patjat yleensä. Katson, että patjan haltuun antamisen epäämisen osalta kantelijan väitteet eivät anna aiheutta enempään.

Selvityksessä kiistetään kantelijan väite siitä, että eristyssellin ikkuna olisi pidetty auki tarkkailun ajan. Selvityksen mukaan ikkunat pidettiin hajuhaitoista huolimatta kiinni tarkkailun täytäntönnäpön ajan yhtäjaksoisesti siihen asti, jolloin voimankäyttötilanne alkoi 24.12.2015. Valvontakameran kuvasta ilmenee, että eristysselli ykkösen ikkuna avattiin vasta 24.12.2015 klo 15.34, kuten selvityksessä todetaan. Valvontakameran tallenne tukee siten vankilan selvitystä ja kantelijan väite ei tältä osin anna aihetta enempään.

Katson, että kantelijan ihmisarvoa on loukattu, kun hänet on sijoitettu eristysselliin ilman vaatteita. Menettelyn loukkaavuutta ja moitittavuutta lisää sen pitkä kesto ja se, että kantelijalle ei ole annettu myöskään peittoa, vaan hän on joutunut olemaan sellissä täysin alasti 7 ½ tuntia. Käsitykseni mukaan asiassa on huomioitava myös se, että kantelija on ollut kyseisen ajan kameravalvonnassa. Tulen esittämään, että kantelijalle maksettaisiin tapauksen johdosta hyvitystä.

3.3

Sitominen ja voimakeinojen käyttö

3.3.1

Oikeusohjeet

Vankeuslain 18 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan vangin välitöntä toimintavapautta saadaan rajoittaa käsiraudat laittamalla, muovista sidettä käyttämällä tai muulla vastaavalla tavalla, jos se on välttämätöntä:

- 1) karkaamisen estämiseksi kuljetuksen aikana;
- 2) sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jota ei saada estetyksi muilla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa vangin tai muun henkilön turvallisuudelle taikka huomattavaa vahinkoa omaisuudelle;
- 3) uhkaavan väkivallan torjumiseksi; tai
- 4) henkilönkatsastuksen turvaamiseksi.

Pykälän 2 momentin mukaan sitomista ei saa jatkaa pitempään kuin on välttämätöntä. Jos vanki sidotaan 1 momentin 2 kohdan nojalla, on mahdollisuuksien mukaan kuultava lääkäriä. Kun vanki on kuultavana tuomioistuimessa, sitominen on lopetettava, jollei puheenjohtaja erityisestä syystä toisin määrää. Sitominen on lopetettava myös, jos se on välttämätöntä lääketieteellisen toimenpiteen suorittamiseksi.

Vankeuslain 18 luvun 8 §:n mukaan sitomisesta päättää valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies tai, jos asia ei siedä viivytystä, ohjaus- tai valvontatehtävissä toimiva virkamies. Tarkkailuun sijoittamisesta ja eristämistarkkailusta päättää turvallisuudesta vastaava virkamies tai, jos asia ei siedä viivytystä, valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies.

Vankeusasetuksen 59 §:n mukaan voimankäyttö- ja sitomisvälineenä käytetään Rikosseuraamuslaitoksen tähän tarkoitukseen varaamia välineitä. Voimankäyttövälineinä käytetään suojakilpeä, patukkaa tai teleskooppipatukkaa, kaasusumutinta, etälamautinta ja pistoolia. Sitomiseen tarkoitettuina välineinä käytetään käsirautoja, henkilön sitomiseen tarkoitettua muovista sidettä ja hallintavyötä.

Vankeusasetuksen 62 §:n mukaan vangin sitomisen peruste ja kesto on kirjattava. Jos sitominen tapahtuu vankeuslain 18 luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla, kirjataan myös ajankohta, jona lääkäriä on kuultu.

Vankeuslain 18 luvun 7 §:n 2 momentin mukaan, kun päätetään 2 §:n 1 momentin 2 tai 3 kohdassa tarkoitetusta sitomisesta, voimankäyttövälineen käytöstä taikka eristämistarkkailuun sijoittamisesta, toimenpiteen syy ja kesto on kirjattava.

Vankeuslain 18 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on virkatehtävää suorittaessaan vankilassa, sen alueella ja välittömässä läheisyydessä, vangin kuljetuksen aikana sekä Rikosseuraamuslaitoksen valvomassa toiminnassa oikeus käyttää voimakeinoja:

- 1) vangin karkaamisen tai luvatta poistumisen estämiseksi, vastarinnan murtamiseksi ja tässä tai 16 luvussa tarkoitetun valvonta-, tarkastus- ja turvaamistoimenpiteen suorittamiseksi;
- 2) 17 luvussa tarkoitetun vankilaan pääsyn estämiseksi, esineiden ja tavaroiden haltuun ottamiseksi, alueelta poistamiseksi sekä kiinniottamisen ja säilössä pidon toimittamiseksi; sekä
- 3) henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen tai muun henkilön terveyttä vaarantavan teon taikka tapahtuman uhatessa luvattoman pääsyn estämiseksi, esteen poistamiseksi tai kulku-neuvon pysäyttämiseksi.

Pykälän 2 momentin mukaan voimakeinojen on oltava tarpeellisia ja olosuhteisiin nähden puolustettavia. Puolustettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonais-arvosteluun vaikuttavat seikat. Voimankäyttövälineitä saa käyttää ainoastaan asianmukaisen koulutuksen saanut virkamies.

3.3.2

Tapahtumat ja saatu selvitys

- - -

3.3.3

Kannanotto

Eristysselli on paikka, jossa vanki on vankilan tiukasti kontrolloimassa tilassa ja jossa vangin toimintakykyä on voimakkaasti rajoitettu. Tarkkailussa vangin valvontaa voidaan lisäksi suorittaa kameravalvontana, mikä vielä vähentää vangin ja henkilökunnan fyysisen kohtaamisen tarvetta. Eristyssellissä vanki ei voine siten käytännössä aiheuttaa vaaraa tai uhkaa muille henkilöille kuin korkeintaan itselleen. Vanki ei voi eristyssellissä myöskään aiheuttaa merkittäviä omaisuusvahinkoja. Monesti on perusteltua sitoa vanki kuljetettaessa häntä eristysselliin, mutta vangin sitominen hänen ollessaan eristyssellissä voi käsitykseni mukaan tulla kyseeseen vain poikkeuksellisessa tilanteessa.

Käsitykseni mukaan kantelijan käsien selän taakse sitomisen ja sen jälkeisen kalteriseinään sitomisen tarkoituksena on ollut estää häntä jatkamasta sellin sotkemista. Vankeuslaissa on selvät säännökset siitä, milloin ja millä edellytyksin vanki voidaan sitoa. Tapaukseen voisi soveltua lähinnä vankeuslain 18 luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohta, jonka mukaan vanki voidaan sitoa, jos se on välttämätöntä sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jota ei saada estetyksi muilla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa vangin tai muun henkilön turvallisuudelle taikka huomattavaa vahinkoa omaisuudelle.

Käsitykseni mukaan pelkästään tapauksenkaltaista sellin sotkemista ei voida pitää sellaisena säännöksessä tarkoitettuna väkivaltaisena käyttäytymisenä, jonka hillitsemiseksi sitominen olisi mahdollista. Jos vanki esimerkiksi heittää henkilökuntaa ulosteilla kyse voi olla säännöksessä tarkoitettua henkilökunnan turvallisuudelle vaarallisesta väkivaltaisesta käyttäytymisestä.

tä, koska ulosteista voi aiheutua erilaisia tartuntariskejä. Tällöin vanki voisi olla säännösten perusteella mahdollista sitoa. Eritysselliin sijoitetun kohdalla tämä voinee tulla kyseeseen vain poikkeuksellisissa tilanteissa, koska henkilökunnalla on mahdollisuus suojautua tilanteessa muun muassa kilvin ja suoja-asuin.

Eristyssellin sotkemisesta aiheutui vankilalle lisäkustannuksia, koska selli jouduttiin tarkkailun jälkeen desinfioimaan kantelijan levittämisen ulosteiden ja eritteiden terveysriskin johdosta. Käsitykseni mukaan on vähintäänkin tulkinnanvaraista, voidaanko kyseistä sotkemisesta vankilalle aiheutuvaa taloudellisia kustannuksia ja vahinkoa pitää myöskään säännöksessä tarkoitettuna huomattavana vahinkona omaisuudelle.

Selvityksestä ja valvontakameran kuvasta ilmenee selvästi, että kantelijan itsensä vahingoittaminen alkoi vasta sen jälkeen, kun hänet oli sidottu. Kantelijan itsensä vahingoittaminen seurasi siten hänen sitomistaan eikä toisin päin. Kantelijan sitomista kalteriseinään ei siten voida perustella hänen omalla turvallisuudellaan.

Käsitykseni mukaan vankilan käyttämä tapa sitoa kantelija eristyssellissä käsistä ja jaloista kaltereihin on myös erittäin ongelmallinen. Lain esitöissä (HE 263/2004 vp s.202) on todettu, että ”käytännössä kahlehtimisvälineinä käytetään käsirautoja ja muovisia nippusiteitä, jolla vangin kädet voidaan sitoa”. Käsitykseni mukaan vankia ei tulisi eikä voida eristyssellissä sitoa sitomisvälineellä kiinni kiinteään esineeseen, kuten esimerkiksi kalteriin. Erityisen ongelmallisenä pidän vankilan tapaa sitoa kantelija molemmista käsistä nippusiteillä kaltereihin kädet levällään sivuilla kantelija istuessa selkä kaltereita vasten. Minun on myös vaikeaa ymmärtää mikä vankilan toimintasuunnitelmana tapauksessa on ollut ja kuinka kauan häntä aiottiin pitää sidottuna kyseisessä asennossa? Kantelijan oli sidottuna kaltereihin lähes puoli tuntia.

Vaikuttaa siten siltä, että toiminnalla on haluttu lopettaa kantelijan sellin sotkeminen, mikä siinä on ymmärrettävää ja perusteltua. Kantelijan toiminta on henkilökunnan kannalta epäilemättä ollut hankalaa, turhauttavaa ja epämiellyttävää. Kuten selvityksestä ilmenee, kantelijan toiminnasta on aiheutunut myös melkoisia hajuhaittoja, jotka levisivät vankiosaston käytävälle haitaten myös muita vankeja ja henkilökuntaa. Vankilan valitsema toimintatapa käyttää sitomista asiassa ei kuitenkaan ole ollut onnistunut eikä myöskään säännösten mukainen.

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on vankeuslain 18 luvun 6 §:n mukaan oikeus käyttää voimakeinoja vangin vastarinnan murtamiseksi ja turvaamistoimenpiteen suorittamiseksi. Voimakeinojen on oltava tarpeellisia ja olosuhteisiin nähden puolustettavia. Valvontakameran kuva erityisesti eristysselli ykkösessä on melko epätarkka ja tallenteista puuttuu ääni. Valvontakameran tallenteesta ei voida siten kuulla henkilökunnan kantelijalle antamia käskytyksiä. Valvontakameran kuvasta ei kuitenkaan ilmene, että kantelija olisi missään vaiheessa tehnyt ainakaan aktiivista vastarintaa, vaan ennemminkin vaikuttaa siltä, että hän olisi pyrkinyt välttämään henkilökunnan vastustamista.

Selvityksessä kiistetään kantelijan väitteet siitä, että vartijat olisivat kaltereihin sitomisen yhteydessä hakanneet häntä nyrkein ja potkimalla. Valvontakameran kuva tapahtumista on melko epätarkka ja tapahtumat jäävät osittain katvealueeseen. Valvontakameran kuvasta ei kuitenkaan ilmene sellaista, joka tukisi kantelijan väitettä hänen pahoinpitelystään tai että patjaa olisi pidetty valvontakameran edessä, eikä suojaamassa kantelijan päätä. Vankiterveydenhuoltoyksiköstä pyydetyistä asiakirjoista ei myöskään ilmene seikkoja, jotka tukisivat kantelijan väitettä siitä, että hänet olisi pahoinpidelty. Katson, että kantelijan väite ei tältä osin anna aiheutta enempään.

Selvityksen ja valvontakameran perusteella vaikuttaa siltä, että tilanne on karannut henkilökunnan hallinnasta sen jälkeen, kun kantelija on sidottu kalteriseinään ja hän on alkanut itsetuhoisesti hakata päätään kaltereihin. Katson, että henkilökunnan tämän jälkeen kanteliijaan kohdistamat toimenpiteet on tehty kantelijan oman turvallisuuden takaamiseksi, tältä kannalta pidän niitä ymmärrettävinä ja perusteltuina. Katson myös, että kantelijan sitomisen jälkeisillä mahdollisilla toimilla henkilökuntaa kohtaan ei ole merkitystä asian ratkaisun kannalta, joten en ole nähnyt tarpeelliseksi arvioida tapahtua tältä osin.

Vankeuslakia on toukokuun alusta 2015 muutettu siten, että Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle on annettu toimivalta antaa tarkempia määräyksiä voimakeinojen käytöstä. Tällaista määräystä ei ole vielä annettu. Pitäisin sekä vankien että henkilökunnan kannalta perusteltuna ja tärkeänä, että tällainen määräys annettaisiin mahdollisimman nopeasti.

3.3.4

Asianajajan tapaaminen

Kantelija arvostelee sitä, että hänen ja asianajajan tapaaminen 23.12.2015 klo 10.30–11.05 järjestettiin eristyssellissä eikä normaalissa asiamiehen tapaamistilassa. Tapaamisessa asianajaja ei mennyt sisään eristysselliin vaan heidän välissään oli kalterit. Vankeuslain 13 luvun 2 §:n mukaan vankilassa on oltava soveltuvat tilat asiamiehen tapaamista varten. On selvää, että vangin ja hänen asiamiehensä tapaamiset järjestetään lähtökohtaisesti kyseisissä tiloissa, vaikka asiasta ei laissa nimenomaisesti todetakaan. Vankeuslaissa ei ole otettu kantaa siihen, miten vangin ja asiamiehen tapaamisen järjestämisessä tulee menetellä tapauksenkaltaisessa tilanteessa, kun vanki on samaan aikaan sijoitettuna eristysselliin tarkkailuun. Asia on merkityksellinen erityisesti tarkkailun ja asiamiehen tapaamisen valvontaa koskevien säännösten osittaisen erilaisuuden johdosta.

Tarkkailuun sijoitettua voidaan vankeuslain 18 luvun 3 §:n mukaisesti tarkkailla teknisen apuvälinein, käytännössä valvontakameravalvonnalla. Asiamiehen tapaamisesta ja sen valvonnasta säädetään vankeuslain 13 luvun 6 §:ssä. Sen mukaan tapaamista voidaan valvoa, jos se on välttämätöntä vankilan järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka jos vanki tai asiamies sitä nimenomaisesti pyytää. Valvonta suoritetaan näköyhteyden tai teknisen laitteen avulla vangin ja asiamiehen välistä keskustelua kuulematta ja tallentamatta. Tapaaminen voidaan tarvittaessa järjestää myös tilassa, jossa vangin ja asiamiehen välissä on rakenteellisia esteitä. Tapaamisen valvonnasta on ennen valvonnan aloittamista ilmoitettava vangille ja hänen asiamiehelleen. Merkittävin ero tapaamisen valvonnan osalta on siten se, että vankeuslain 13 luvun 6 §:n mukaisen asiamiehen tapaamisen kameravalvontaa ei saada suorittaa siten, että kuva tallennettaisiin.

Käsitykseni mukaan asiassa ei ole menetellyt lainvastaisesti tai muuten virheellisesti siinä, että vanki on tavannut asiamiestä ollessaan eristyssellissä. Käsitykseni mukaan olisi kuitenkin perusteltua, että tapaamisen valvonnan osalta huomioitaisiin ja noudatettaisiin ensisijaisesti asiamiehen tapaamisen valvontaa koskevia säännöksiä. Tämä tarkoittaa sitä, että tapaamisen ajaksi valvontakamera suljettaisiin, ellei tapauksessa täytyisi asiamiehen tapaamisen valvonnan edellytykset. Vangille ja asiamiehelle tulisi myös ilmoittaa etukäteen valvonnasta.

Edellä on ilmennyt, että kantelijalla ei ole ollut vaatteita vaan ainoastaan turvapeitto asiamiestään tavatessaan. Käsitykseni mukaan menettely on kantelijan ihmisarvoa loukkaavaa.

4

TOIMENPITEET

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla annan Jokelan vankilalle huomautuksen vastaisen varalle edellä kohdissa 3.3.2 ja 3.3.3 ilmenevästä lainvastaisesta menettelystä vaatteiden antamatta jättämisessä ja sitomisessa. Tässä tarkoituksessa lähettän Jokelan vankilan johtajalle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Saatan vankilan tietoon lisäksi kohdassa 3.3.4 esittämäni käsityksen asiamiehen tapaamisen valvonnasta.

Lähetän päätöksen tiedoksi myös Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskukselle ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle.

Saatan samalla Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön tietoon kohdassa 3.3.3 esittämäni käsityksen tarpeesta antaa määräys voimakeinojen käytöstä ja kohdassa 3.3.4 esittämäni käsityksen asiamiehen tapaamisen valvonnasta.

Lisäksi totean seuraavaa.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamies voi laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa tehdä toimivaltaiselle viranomaiselle esityksen tapahtuneen virheen oikaisemiseksi tai epäkohdan korjaamiseksi. Oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on myös katsottu, että oikeusasiamies voi perusoikeuksien valvontatehtävänsä puitteissa tehdä perusoikeuksien loukkausten johdosta hyvitysesityksiä. Perustuslakivaliokunta on pitänyt esityksen tekemistä asian sopimiseksi ja hyvityksestä selvissä tapauksissa perusteltuna yksilöiden pääsemiseksi oikeuksiinsa, sovinnollisen ratkaisun löytämiseksi ja turhien oikeusriitojen välttämiseksi (PeVM 12/2010 vp).

Tapauksessa kantelija on joutunut olemaan alasti ilman vaatteita ja peittoa tarkkailuun sijoittamisen aikana. Menettelyn loukkaavuutta ja moitittavuutta lisää sen pitkäaikainen kesto ja tapahtuminen kameravalvonnassa. Kantelijaan on kohdistettu myös sitomistoiimenpiteitä, jotka perusteeltaan ja menettelytavaltaan eivät ole lainsäädännön mukaisia.

Kantelijan olosuhteet tarkkailun aikana olivat säännöstenvastaiset ja hänen ihmisarvoaan loukkaavat, vaikka ne eivät täytäkään ilmeisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 3 artiklan edellytyksiä. Käsitykseni mukaan kantelija on tapauksessa joutunut perustuslain 7 ja 10 §:n sekä EIS:n 8 artiklan vastaisen kohtelun kohteeksi tarkkailuun sijoittamisen aikana. Esitän, että Suomen valtio korvaa kantelijalle hänen epäasiallisen ja ihmisarvoa loukanneen kohtelun. Perustelen tätä esitystäni vielä seuraavasti.

Voimassa olevan vahingonkorvauslain mukainen korvausvastuu on niin pitkälti rajoitettua, että sääntelyn ei voi sanoa tarjoavan tehokasta oikeussuojakeinoja perus- ja ihmisoikeusloukkausten hyvittämiseksi. Käsitykseni mukaan tässä tapauksessa on osittain tulkinnanvaraista tulisi-ko kyseeseen esimerkiksi vahingonkorvauslain mukainen niin sanottu kärsimyskorvaus, joka edellyttäisi sitä, että kantelijan ihmisarvoa on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu.

Ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa, joka on meillä lain tasoisesti voimassa, on kuitenkin taattu oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ihmisoikeusloukkauksissa. Kärsimyskorvaus on eräissä tapauksissa mahdollista perustaa siihen. Korkeimman oikeuden ratkaisut KKO:2008:10, KKO:2011:38 ja KKO 2012:81 osoittavat, että vahingonkorvauksesta tai hyvi-

tystä on mahdollista suorittaa perus- ja ihmisoikeusloukkauksen perusteella myös ilman kansallisen lainsäädännön nimenomaista tukea.

Edellä mainitussa tarkoituksessa lähetän Valtiokonttorille jäljennöksen tästä päätöksestäni. Valtiokonttoria ilmoittamaan minulle viimeistään 1.6.2017, mihin toimenpiteisiin esitykseni ihmisoikeusloukkauksen hyvittämisestä on antanut aihetta.